

Tomaž Jurca

INKVIZITORJEM PO ITALIJI

Vergerijeva polemika proti piscem rimskega seznama prepovedanih knjig iz leta 1559 v luči obsodbe nekaterih del klasikov italijanske književnosti, ki so »pričali za resnico«

Peter Pavel Vergerij mlajši, koprski škof, cerkveni diplomat in polemični pisec je v okviru raziskav, povezanih s protestantsko tematiko in reformacijo na naših tleh, do današnjega dne sprožil že veliko zanimivih razprav in nasprotujočih si mnenj.¹ Italijansko zgodovinopisje ga je na podlagi še vedno odmevnih sodb Cantimorija in Cantuja dolgo časa slikalo z dokaj negativnimi potezami prekanjenega politika in problematičnega verskega spreobrnjenca, čigar misel in delovanje naj ne bi imela posebne teže in veljave. Slovenci ga zaradi njegove povezanosti s Trubarjevo dejavnostjo gotovo vidimo v nekoliko drugačni luči, saj je njegovo ime neločljivo povezano s slovensko reformacijo in tiskom prvih knjig v slovenskem jeziku. Kljub različnim sodbam in bogatim biografskim orisom² pa je manj znanega o njegovem tematsko dokaj raznovrstnem pisanju,³ ki nemara skriva več, kot pa je mogoče razbrati iz dosedanjih razprav. Vergerijeva obsežna publicistična produkcija v latinskem in

- 1 O Vergeriju govori tudi članek Silvana Cavazze »Nenavadna osebnost – Profil Petra Pavla Vergerija« v *Stati inu obstatu* 17-18, posebna pozornost pa mu je bila posvečena tudi ob 450-letnici njegove smrti z dvema prispevkoma v številki 20-21: »O izgubljenem epitafu Petra Pavla Vergerija (1489–1565)« (Kottke 2015) ter »Peter Pavel Vergerij (1498–1565) in Fulvio Tomizza« (Kerševan 2015).
- 2 Med temi velja omeniti roman Fulvia Tomizze *Zlo pride s severa*, ki je nedavno preveden tudi v slovenski jezik (Tomizza [1984] 2015) in je sprejet tudi v znanstvenih krogih, ter temeljno delo Anne Jacobson Schutte *Pier Paolo Vergerio – The making of an Italian Reformer* (Jacobson Schutte 1977).
- 3 Najbolj verodostojna – a še vedno verjetno nepopolna – bibliografija navaja 171 izvirnih naslovov, pri čemer niso upoštevani prevodi, ponatisi in predelave, ki so včasih privedle do povsem novih del. Glej: Hubert 1839.

ljudskem jeziku, ki je nastala večinoma po njegovem umiku iz Italije, obsega vse od običajnih dialogov, razprav in govorov, pa do različnih nepooblaščenih izdaj oziroma prirejenih besedil uradnih cerkvenih dokumentov, kronik in nabožnih besedil, ki skrivajo svojo krivoversko vsebino za nedolžnimi naslovnici, da bi tako lažje krožili po deželi. Med temi so še posebej zanimiva dela, pospremljenima s komentarji pretežno polemičnega značaja, ki zadevajo cerkvene sezname prepovedanih knjig. Te drzno zastavljene knjižice, ki jih Rozzo povezuje celo z novo literarno zvrstjo (Rozzo 2000, 144), bi lahko označili za nekakšno cenzuro cenzure, torej za domiselno kritiko tovrstnih seznamov, ki so se začeli pojavljati v katoliških deželah v prvi polovici šestnajstega stoletja. Glede tega so najbolj zanimiva Vergerijeva iznajdba vsekar »protiseznami«, torej seznamami knjig, navedeni kot dopolnilo pomanjkljivim seznamom, ki so jih objavili cenzorji, in jih je treba brati. Omenjena polemična dela, nastrojena proti rimski Cerkvi in papeštvu, vseskozi zaznamuje Vergerijeva bistroumna satirična psihologija, spretno vtkana v enosmerno razpravo z avtorji seznamov, in so zanimiva tudi zato, ker stopijo v bran klasikom italijanske književnosti, ki so se znašli na teh seznamih. Dante, Petrarca in Boccaccio se tako postavijo v vrsto *testes veritatis*, kot jih poimenuje Vlačić, in s svojimi deli, kot mnogi drugi italijanski literati, pričajo za resnico o krščanski veri. Vergerij je dal od leta 1549 natisniti osem posegov proti seznamom prepovedanih knjig in od teh je bržkone najbolj zanimiv zadnji, ki se nanaša na rimski seznam iz leta 1559, naslovljen na inkvizitorje po vsej Italiji (Vergerij 1559),⁴ saj v veliko pogledih povzema s tem povezano Vergerijevo delovanje. Omenjena knjižica vsebuje tudi zapis o Trubarju in slovenskem prevodu *Svetega pisma*, ki se znajde na protiseznamu, kar zagotovo priča o njegovi pomembnosti, ter o splošnem pomenu prevodov *Bible* v slovanske jezike.

Vergerijev boj proti cerkveni cenzuri se je začel kmalu po njegovem begu iz Italije leta 1549. Nedolgo po prihodu v Graubünden je začel delovati v tiskarni Dolfina Landolfija v Poschiavu, kjer so verjetno najprej

4 *A gl' Inquisitori che sono per l' Italia* (Inkvizitorjem po Italiji). Za Vergerijeva dela so v bibliografiji navedeni samo znani podatki, saj so njegove knjižice glede informacij o izdaji pogosto pomanjkljive.

natisnili njegovo besedilo *Della afflitione et persecutione fatta sopra quei di Capodistira nello anno MDXLVIII*, proti koncu leta 1549 pa sta tam izšli še krajši deli *Instruzione christiana* in *Oratione de' persequitati et fuoriusciti per lo Euangelio et per Giesu Cristo*, ki ga je kasneje v slovenski jezik prevedel Trubar. Prav tistega leta je papeški nuncij v Benetkah in ugledni italijanski literat Giovanni della Casa dal natisniti prvi *Index librorum prohibitorum* na italijanskih tleh. Verjetno tudi zaradi dejstva, da je della Casa pred tem sprožil proces proti Vergeriju, ki se je končal z njegovo obsodbo in zapornim nalogom, je prebegli koprski škof takoj po prihodu na »svobodno« ozemlje napisal ostro »sodbo in govor« proti beneškemu seznamu (Vergerij 1549). Delo bi lahko označili za nekakšno nepooblaščenno izdajo s komentarjem, oziroma komentiran ponatis izvirnega seznama, verjetno pa je zanj manj primerna oznaka ponaredek ali poneverba.⁵ Kot opozori Rozzo, bi bilo o poneverbah mogoče govoriti predvsem v zvezi z možnimi manipulacijami in prikritimi preoblikovanji izvirnega besedila, katerih namen je zavajanje bralca (Rozzo 2000, 146), Vergerij pa je v tem primeru pravilno in v celoti navedel nuncijev seznam ter ga jasno ločil od svojih komentarjev. Poleg tega je avtor spremne razprave, poimenovane *iudicio et discorso*, jasno naveden ob izvirnem seznamu.

Seveda Vergerijev cilj ni bil olajšati delo cenzorjem, nasprotno, skušal je predvsem omajati njihovo verodostojnost, razkriti njihovo nepoučenost ter nemara tudi ustvariti zmedo glede tega, kaj je bilo res prepovedano in kaj ne. Predvsem pa je s svojimi dopolnili in opombami skušal ustvariti svoje protisezname knjig, ki bi jih protestanti morali brati, in opozoriti na čtivo, ki razkriva pravo resnico o veri. To opozorilo ni bilo namenjeno zgolj bralcem, temveč posredno tudi tiskarjem, da bi z nekaterimi ukrepi, kot so anonimne izdaje, psevdonimi in napačni kraji tiska, zaščitili avtorje in omogočili lažje kroženje omenjenih knjig. Inkvizitorji so se gotovo zavedali nevarnosti protiseznamov in verjetno so prav zaradi tega vrsto knjig, ki jih Vergerij pri njih pogreša, izpustili, ali pa zanje navedli pomanjkljive podatke. Bolj kot za neznanje

5 Tako Vergerijevo delo označi npr. Bonnant v svoji študiji o »ponarejenih« seznamih. (Bonnant 1969)

bi v tem primeru lahko šlo za načrtno zavajanje tistih, ki bi se s temi podatki lahko okoristili, a to Vergerija pri njegovih obtožbah seveda ni zmotilo. Ker je dobro poznal takratne politične razmere in bil tudi dovolj izobražen, se je spretno vključil v njihovo igro in drzno, a pri tem dovolj premišljeno, dopolnil njihove sezname. V skladu s tem bi težko pritrdili mnenju Prosperija in Cantimorija, ki sta ga označila za ovaduha in izdajalca, torej človeka, ki naj bi s širjenjem tovrstnih informacij pomagal inkvizitorjem, razkrival imena, ki bi jih utegnili zanimati, ter sploh »drugega za drugim izdajal svoje stare prijatelje« (Cantimori 1992, 89). To gotovo ni bil Vergerijev namen. Njegovo pisanje je bilo namenjeno večinoma laikom ter nižjim slojem duhovščine v Italiji, torej vsem, ki bi se utegnili spreobrniti k pravi veri. Čeprav je polemiziral z inkvizitorji in visokimi cerkvenimi dostojanstveniki, kot je bil Giovanni della Casa, je s svojimi protiseznami torej nagovarjal predvsem somišljenike, pri čemer je bil vseskozi pazljiv, da ni škodoval avtorjem, ki so še vedno živeli na ozemljih, podrejenih Rimu.

Tako je nunciju della Casa očital napuh in domišljavost, saj je svoj seznam objavil v času, ko so vsi pozivali h koncilu, ki bi na podlagi ocene vseh teologov in modrecev verodostojno določil, katere knjige si zaslužijo obsodbe in katere pohvale. Namesto tega se je častihlepni della Casa z nekaj menihi zaprl v »sobo« in sam skušal posnemati koncil ter na svojo roko sestavil dokument, ki ni bil v skladu s prizadevanji evropskih vladarjev, z Augsburškim *Interimom*, torej začasno ureditvijo iz leta 1548, ki je bila zastavljena kot nekakšen kompromis med katoličani in luteranci, in navsezadnje z navodili nekaterih papežev v preteklosti. Prvi poseg je tako že razkril osnovne poteze tovrstnega Vergerijevega delovanja, ki je temeljilo predvsem na psihologiji nasprotnega učinka, torej na opozorilu, da bodo sezname prepovedanih knjig sprožili predvsem ogorčenje posvetnih oblasti in vernikov, ter še spodbudili produkcijo protestantskih knjig.

Vsekakor je bil omenjeni prvi odziv s svojim komentarjem, podobno kot kasnejše knjižice, poznan tako cenzorjem, ki so se v nekaterih primerih po njem celo ravnali pri sestavi kasnejših seznamov, kot v italijanskih »krivoverskih« krogih. Tako je Vergerij nadaljeval s svojo dejavnostjo komentatorja in kasneje verjetno poskrbel še za sedem tovrstnih posegov.

Prvi od teh se je nanašal na seznam iz Firenc iz leta 1552,⁶ drugi pa na milanski seznam, v katerem Vergerij za navedenim izvornim besedilom dokumenta polemizira z njegovim avtorjem, milanskim nadškofom Arcimboldijem (Vergerij 1554). Še posebej oster je njegov odziv na beneški seznam iz leta 1555, ki prvič vsebuje tudi njegovo ime, in ima, kot ugotavlja Cavazza,⁷ (Cavazza 2010, 60–64) precej zamotano zgodovino, saj naj bi bil sestavljen iz treh intervencij. Komentarja, povezana s tem odzivom, sta zanimiva predvsem zato, ker se prvič vidneje opreta tudi na tako imenovane pričevalce za resnico, ki jih je v svojem obsežnem delu *Catalogus testium veritatis* v tistem času zbral Matija Vlačić, in drzno napovedujeta prvo izdajo Dantejeve *Monarhije*. Čeprav sta komentarja namenjena tudi italijanskim bralcem, velja opozoriti, da je od leta 1553 Vergerij bival v Tübingenu in da je v tem obdobju za svoja protirimska besedila večinoma uporabljal kraju in razmeram bolj primerno latinščino. Zadnji seznam, ki se mu je posvetil, je bil rimski iz leta 1559, in bi ga lahko označili za prvi uradni seznam rimske Cerkve. Kot odgovor nanj je Vergerij istega leta pripravil svojo knjižico z naslovom *A gl' Inquisitori che sono per l' Italia. Del catalogo di libri eretici stampato in Roma nell' anno presente MDLIX*, in jo kmalu pospremil tudi v razširjeno latinsko izdajo (Vergerij 1560). V italijanski različici Vergerij takole opisuje svoje polemike s cenzorji:

- 6 Delo se ni ohranilo, poznano je zgolj iz Vergerijevih kasnejših komentarjev, še do nedavnega pa je bil neznan tudi izvorni dokument florentinske inkvizicije, ki je bil verjetno izdan leta 1552. V njem je med drugimi prepovedanimi deli navedena tudi Dantejeva *Monarhija*, ki so jo prvič natisnili leta 1559 v Baslu, kar pomeni, da so florentinski cenzorji prepovedali rokopisno besedilo.
- 7 Cavazza ugotavlja, da je Vergerij v Tübingenu najprej poskrbel za nekakšen neodoben ponatis beneškega seznama iz leta 1555 z nekaj manjšimi dodatki, komentar z naslovom *Annotationes in catalogum haereticorum Venetiis impressum* pa je dal nekaj mesecev kasneje, spomladi leta 1556, posebej natisniti pri istem tiskarju. Komentar, ki je zasnovan dokaj neurejeno, je napisan v latinščini, a naj bi bil namenjen tudi italijanskim bralcem, kar nenazadnje dokazujejo tudi obtožbe o sodomiji proti della Casi. Tretja knjižica z naslovom *Catalogus haereticorum* je natisnjena v Königsbergu in vsebuje zadnji beneški seznam in že omenjene *Annotationes* z nekaterimi dodatki. Kot pojasni Cavazza, pomeni *Catalogus haereticorum* vezni člen med prvimi Vergerijevimi komentarji seznamov in zadnjima iz leta 1559 in 1560, ki ne vsebujeta več seznamov prepovedi.

Malopridni bogoslužniki s Sorbone in Leuvena so bili prvi, ki so po ponovnem rojstvu luči Evangelija v našem času pričeli sestavljati seznane, kjer so kot krivoverske obsodili knjige mnogih dobrih ljudi, ker so ti ponovno osvetlili in razložili resnico, ki je bila zaradi vaše brezbožnosti in tiranije vse predolgo zastrta. Ta pot se vam je zdela primerna, da bi ohranili pri življenju praznoverje, malikovanje in bogokletstvo, ki ga zagovarjate namesto pravega nauka Jezusa Kristusa in tako ste začeli tudi vi, inkvizitorji Italije, sestavljati svoj seznam. Tega ste natisnili v Benetkah in razširili po vaših okrajih, kot so ga bili oni razširili po Franciji in Flandriji, in to je bilo leta '49. A pri tem ste storili veliko sramotnih ter smešnih napak, na katere sem sam (kot zadnji od sobratov, ki so izgnani zavoljo Kristusa) opozoril s peresom in napisal protiseznam, kjer sem razkril del vaših zablod in nerodnosti. Tako vas je moj odziv spodbudil, da ste sestavili še en seznam, prav tako natisnjen v Benetkah leta 1554,⁸ pri čemer ste nekatere napake popravili, a ste takoj zagrešili veliko drugih. Nato sem pisal tudi proti drugemu beneškemu in tudi proti tretjemu seznamu, natisnjenemu v Firencah ter razkril, da ste vaše zmote in neumnosti še pomnožili in vsaki, ki ste jo popravili, dodali štiri ali šest novih. Spisali ste četrtega, ki ste ga natisnili v Milanu, in tudi v tem, kot bi upoštevali moje opozorilo, skušali zadevo popraviti, a ste zašli bolj kot kdajkoli prej. Ko sem se v nekem drugem svojem spisu, podobno kot pri prejšnjih, norčeval tudi iz tega, in vsem razkril vaše nerodnosti, pa ste letos naredili še enega. Ta vsebuje vse, kar imajo pariški in leuvenski sezname, ki sem jih omenil, pa tudi vaši štirje, za katere sem vas že pohvalil. Da bi mu dali večjo veljavo, ste ta seznam natisnili sredi Rima in ta je najbolj neroden od vseh ter vsebuje največje zmote, največjo nadutost in gospodovalnost, predvsem pa nezaslišano podlost. (Vergerij 1559, 4–5)⁹

Proti »beštijam« s Sorbone je pred Vergerijem grmel že Calvin s svojim odgovorom proti seznamu prepovedanih knjig z naslovom *Adver-*

- 8 Drugi beneški seznam nosi letnico 1554, ki jo navaja tudi Vergerij, saj se je v skladu z *more veneto* po koledarju Beneške republike, ki se je opiral na starorimskega, začelo novo leto šele 1. marca. Kot rečeno, je ta seznam prepovedanih knjig izšel v začetku leta 1555
- 9 Izvod dela *A gl' Inquisitori che sono per l' Italia*, na katerem temelji slovenski prevod, je natisnjen v Pforzheimu leta 1559 in ga hrani hrani Bavarska državna knjižnica (Bayerische Staatsbibliothek).

tissement sur la censure qu' ont faite les Bestes de Sorbonne, touchant les livres qu' ilz appellent heretiques, izdanem v Ženevi pri Jeanu Girardu leta 1544 in nato še leta 1547.¹⁰ Vergerij je delo verjetno poznal, čeprav ni znano, kdaj se je z njim seznanil in če ga je spričo svojega nepoznavanja francoskega jezika sploh lahko bral. Calvin v podobnem polemičnem tonu sicer omenja nekaj napak tako imenovanih Sorbonistov, predvsem pa opozarja na obsodbo različnih izdaj *Svetega pisma* v francoščini, medtem ko so cenzorji izpustili knjige, polne praznoverja, kot so različni življenjepisi svetnikov in Marije. Kot je znano, se je proti omenjenim oblikam praznoverja dolgo časa boril tudi Vergerij. A ko je govora o literarni zvrsti, velja omeniti, da Calvinova knjižica ne vsebuje Vergerijeve natančne bibliografske analize in tehtno utemeljenih protiseznamov, ki so nemara najpomembnejša značilnost njegovih izdaj.

Po uvodnem nagovoru se Vergerij najprej ustavi pri nekaterih imenih nemških knezov, navedenih v rimskem seznamu, in opozori na napake pri njihovih nazivih ter na dejstvo, da omenjeni plemiči niso pisali krivoverskih knjig, pač pa kvečjemu odloke glede cerkvene ureditve na lastnih ozemljih. Obsodba teh dokumentov pa je, kot pravi, enaka obsodbi augsburške veroizpovedi in v zvezi s to Vergerij cenzorjem hudomušno ponudi svoj prvi protiseznam. Ta vsebuje izpuščena imena knezov in vladarjev, ki so pristopili k novi veri, tem pa so dodana še mesta ter dežele, kjer je bil augsburški red tisti čas že v veljavi. Tem ob bok postavi Henrika VIII., ki si je bil pred tem celo prislužil naziv Branitelj vere, njegovo hčer, kraljico Elizabeto ter vladarje Danske, Norveške in Švedske, ki so se tisti čas odcepili od Rima. Tudi cesar Karel V. je, kot pravi, dal napisati odlok z naslovom *Interim*, kjer je posegel v verske zadeve, pa njegovega imena kljub temu ni na seznamu. Karel je namreč z omenjeno listino dovolil obhajilo za laike pod obema podobama in poroko duhovnikom, pa knjižica ni bila obsojena, čeprav je kršila katoliške nauke. Vergerij se tako še enkrat opre na svoje bogate diplomatske izkušnje in dobro poznavanje takratnega političnega dogajanja.

Osrednji del knjižice pa je seveda namenjen literatom. Francesco Berni, ki se je prvič znašel na seznamu, naj bi bil uvrščen med prepo-

10 Obe izdaji vsebuje: Rodolphe in Gilmont 1991.

vedane avtorje zgolj zato, ker je Vergerij pet let pred tem dal natisniti nekaj njegovih stanc o veri,¹¹ in ne zaradi veseljaških in moralno spornih verzov, po katerih je pesnik zaslovel. Bernijevo pisanje je sicer močno zaznamovalo *il genere burlesco*, zvrst, ki se je v Italiji razmahnila v šestnajstem stoletju in je nenazadnje precej vplivala tudi na razvoj tako imenovanih *pasquinat*, anonimnih kritičnih verzov proti Cerkvi, ki so jih v Rimu lepili na kip Pasquina. A če je Berni na koncu našel pravo vero in opustil pohujšljivo pisanje, pa mnogo piscev, med katerimi so bili tudi visoki cerkveni uradniki, ni sledilo njegovemu zgledu. Ob tem se Vergerij še enkrat spomni na mladostne pesniške poskuse Giovannija della Case, ki se zgledujejo po Bernijevi burleskni poeziji in naj bi opevali istospolna nagnjenja.¹² Čeprav je della Casa kasneje zanikal s tem povezane obtožbe, pa je Vergerijeva ostra propagandna dejavnost verjetno vsaj delno prispevala k temu, da je na koncu ostal brez tako zelenega kardinalskega klobuka.

Tovrstno pisanje je očitno precej motilo Vergerija, saj se mu je poleg Bernijeve poezije zdelo nespodobno tudi pisanje prijatelja Aretina in celo samega Boccaccia. Če bi si torej njegov *Dekameron* že zaslužil mesto na seznamu, bi to moralo biti zaradi pohujšljivih zgodb, ki kvarijo dobre navade ljudi, in ne zaradi drugih razlogov. Tam pa je pristal, ker že v prvi noveli piše o tem, da se je Cerkev zavihtela do takih višav zgolj na podlagi iznajdb, kot so spoved in lažni čudeži. Tako se najprej pomudi pri Boccacciovi kritiki kulta svetnikov, na katere kristjani naslavljujejo

- 11 Vergerij je leta 1554 v Tübingenu skupaj s tremi soneti Petrarce dal natisniti nekaj verzov z versko vsebino, ki naj bi jih napisal Francesco Berni. Delo nosi naslov *Stanze del Berna (al Sanga, segretario di Papa Clemente VII) con tre sonetti del Petrarca dove si parla dell' Evangelio e della Corte Romana* in je izšlo leta 1554. V njem Vergerij navaja stance Bernijevega dela *Rifacimento dell' Orlando innamorato*, torej predelave slavne Boiardove pesnitve, ki naj bi jih vseboval Bernijev izvirnik. Ker so tega prepovedali, ponudi besedilo Vergerij in ga pri tem priredi s protestantsko vsebino. Ali gre pri tem za popolno ali zgolj delno poneverbo Bernijevega besedila, je težko oceniti. Oznaka »poneverba« je v tem primeru verjetno ustrežna.
- 12 Vergerij, ki je podobne obtožbe della Casi namenil že v svojem prvem posegu, tokrat omenja njegovo burleskno delo *Capitolo sopra il forno*, kjer naj bi avtor po zgledih Bernijeve poezije preko metafore kruha in peči opeval nespodobna nagnjenja. Della Casa je kasneje v latinski pesmi *Ad Germanos* priznal, da je šlo za mladostno napako, a obenem zanikal Vergerijeve obtožbe.

molitve, ki bi jih morali po Kristusovem navodilu nameniti Očetu, ter s tem povezanih čudežih in relikvijah, ki naj bi bili navadno poganstvo. O tem na duhovit način priča tudi novela o opatu Cipolli ter njegovi izmišljeni pripovedi o peresu angela Gabriijela ter oglju, na katerem naj bi pekli svetega Lavrencija. Boccaccio v njegovo pripoved hudomušno vplete tudi otrdeli prst svetega duha, šopek las serafina, ki se je prikazal svetemu Frančišku, stekleničko s potom svetega Mihaela in ono z zvoki zvonov Salomonovega templja, s čimer poudari nesmiselnost in na drugi strani razširjenost Vergeriju tako neljubih legend. Novela o lahkovernem Ferнду na podoben način razkriva, kako je bilo preproste ljudi mogoče prepričati, da so verjeli v vice, še eno nadvse pravljico (*favolosissimo*) iznajdbo, kot jih imenuje Vergerij. Po sholastičnem pojmovanju vic je bilo namreč pokojnikom, ki so se tam znašli, mogoče pomagati z molitvijo in obhajilom, in tako ob pomoči Cerkve doseči, da so hitreje prišli v nebesa. Seveda ni treba posebej poudarjati, da je bil nauk o vicah tesno povezan z razmahom pojava odpustkov, proti katerim se je kasneje vzdignil Luther.

Tako se norčuje tudi iz vaših maš, sveč, ki tam gorijo, kruha in vina, ki se dajeta za mrtve. Tako vam pravim, da se v omenjenih in tudi drugih odstavkih posmehuje temu vašemu učenjakarstvu in obredništvu, ki je delno judovsko, delno pogansko, delno vaše, torej povsem človeško. In ko ste jih odkrili, ste bili tako modri, da ste s svojim dejanjem poskrbeli, da niso več skriti in da jih sedaj vsi razumejo. Gotovo ni bilo potrebe, da ste vsemu svetu pojasnili to, kar je zapisal o hudodelskem in pokvarjenem življenju klerikov in vsega rimskega dvora, učitelja vere (kot vas ni sram razglašati) in še posebej menihov, o katerih rad na dolgo in široko razpravlja. Še posebej rad ima vas, inkvizitorji, ki vas razglašajo za malopridneže, klobasače, hinavce, nadloge, častilce sv. Ivana Zlatobradca, lenuhe in čudake. Kar preberite si drugo novelo prvega dne in preverite, če sem pravilno navedel nazive, s katerimi vas pozdravlja ta nadvse hvalevredni mož [...]. (Vergerij 1559, 18)

Če je torej Boccaccio dovolj nazorno in vsem razumljivo opisal izprijenost duhovščine v Rimu, o kateri govori druga novela prvega dne, pa Vergerij opozarja tudi na prej omenjene, manj očitne kritike cerkvenih nauk in obredov v *Dekameronu*, ki naj ne bi bili krščanski ali božji,

temveč predvsem človeškega izvora (*d' huomini carnalissimi*), in so jih s svojim »modrim« ravnanjem (torej seznamom) razkrili prečastiti očetje [*vostre savie paternita*']. Tako so nehote osvetlili Boccacciovo norčevanje iz »človeških« obredov cerkvenega pokopa mrtvih, maše in spovedi. Kot rečeno, Vergerij velikega literata nima za pobožnega človeka, vseeno pa mu priznava, da je dokaj jasno opozoril na nezgledno ravnanje klerikov, ki je zastrlo pravo vero, in pohvali njegovo lahkotno kritiko, ovito v zabavne zgodbe, zavoljo katerih ta nima preveč grenkega priokusa. Kanček Boccacciove satire je tako vseskozi navzoč tudi v pisanju Vergerija, ki se je na tovrstni literarni model uspešno oprl predvsem v spisu *Historia di papa Giovanni che fu femmina* (Vergerij 1556). Gre za nadvse domiselno literarno delo, nekakšno učeno satiro, sorodno Erazmovemu dialogu *Lullis exclusus e coelis*, ki pa je zaradi ljudskega jezika precej bolj dostopna in učinkovita kot latinsko delo velikega humanista. A ostanimo pri naši knjižici in vsebinskih kritikah. Vergerij se čudi, zakaj je Cerkev tako pozno obsodila *Dekameron*, ki je takrat že 250 let kratkočasil vso Italijo in se je že v tistem času utrdil kot zgled italijanske pripovedne proze, ter ugotavlja, da je ta storila veliko napako, saj bo sedaj množice ljudi zanimalo, zakaj se je znamenito delo znašlo na njihovem seznamu. Ključna Vergerijeva ugotovitev je torej dejstvo, da se je v tem primeru Boccaccio zaradi nespretnosti cenzorjev izkazal za enega najbolj učinkovitih glasnikov potrebe po verski prenovi, saj je navedba njegovega dela spodbudila številne razprave, kar je protestantom naredilo veliko korist (*non puo farsi maggior frutto per la causa nostra*). Še več, Vergerij obljubi, da bo s svojimi somišljeniki zbral vse novele, ki naj bi po mnenju cenzorjev vsebovale nevzdržne napake in jih dal natisniti v lepi knjižici, besedilo pa pospremil z opombami na dnu in razlagami ob robu, ki bodo drugačne od Ruscellijevih.¹³ Kot primer navede četrto novelo tretjega dne in besedilo, kjer Boccacciov junak don Felice opisuje fratrū Pucciu drugo, krajšo pot do odrešenja, ki jo poznajo in po njej hodijo papež ter njegovi prelati.

13 Vergerij ima v mislih izdajo, ki jo je leta 1552 za Vincenza Valgrisija v Benetkah uredil italijanski pisec Girolamo Ruscelli in je tisti čas sprožila precej razprav. Ruscellijevi popravki besedila in opombe ob robu se navezujejo predvsem na Boccacciov florentinski dialekt, na fonologijo in pravopis, ki ju je skušal približati jeziku šestnajstega stoletja.

»[Ti] nočejo, da bi jo ljudje spoznali, zakaj duhovništvo živi največ od milodarov in bi potem neutegoma propadlo, ker bi posvetni ljudje posihmal ne skrbeli zanj ne z miloščino, ne kako drugače.« (Boccaccio 1966, 331) Na tem mestu bomo pojasnili dve stvari. Najprej to, da bistroumni Boccaccio meni, da se papež ter njegovi kardinali in škofje ne morejo rešiti s tistimi nauki in tistim življenjem, ki jih kažejo navzven in so vsem na očeh, zato se iz njih ponorčuje ter pravi, da se bodo rešili po neki drugi, skrivni poti, podobni kabali. Ta ni nikjer zapisana in se prenaša od ust do ust med njihovimi redkimi izbranci. Poleg tega pa je hotel povedati še to, da je papeštvu bolj pomembno in po godu, da lahko njihov duhovniški red lagodno živi, ter da si ne prizadeva za odrešitev kristjanov, kar vsekakor drži. [...] V isti noveli bomo tudi opozorili, da se Boccaccio posmehuje (in po pravici) vašim poslom, ko učite, da je smrtne grehe mogoče očistiti in opravičiti s človeškim ravnanjem in dejanji, o bogokletstvo, ter da se manjši grehi odpravijo z blagoslovljeno vodo. (Vergerij 1559, 20)

Po Boccacciu se Vergerij pomudi tudi pri Erazmu. Kot pravi, naj bi Cerkev najprej obsodila zgolj njegov spis *Colloquia*, kasneje naj bi seznami navajali osem njegovih del, na zadnjem seznamu pa so vsa, tudi tista, ki ne govorijo o veri. Podobno kot Boccaccio je tudi Erazem na lepem postal krivoverec, čeprav so pred tem papeži hvalili njegove spise. V zvezi s tem Vergerij navaja pisno odobritev Leona X. njegovega prevoda *Nove zaveze*, narejenega v službi krščanstva, ter sprašuje avtorje seznama, katera Cerkev je torej v zmoti, tista preteklih papežev ali sedanja. Namesto da bi prepovedali knjigo *I fioretti di san Francesco*, ki razglaša, da je Frančišek drugi Kristus in da je s svojimi ranami prevzel kar nalogo odrešenja ljudi, so se torej odrekli Erazmu in humanistov, kot so bili Francesco Betti, Federico Fregoso in Beato Renano.

Seveda pa Vergerij največ prostora nameni klasikom italijanske književnosti. Dante v svoji *Monarhiji* uči, da cesarstvo ni odvisno od Cerkve, kar seveda v tistem času ni bilo skladno z njenimi nauki. Če bi to držalo, opozori Vergerij, bi moral Karel V., potem ko se je odpovedal prestolu, cesarstvo izročiti Pavlu IV. in ne elektorjem. Čeprav si je delo kmalu po nastanku prislužilo obsodbo Cerkve in so bile Dantejeve kosti celo

v nevarnosti, da jih izkopljejo in sežgejo, sta Alighieriju pritrčila tako ugledni pravnik Bartolo da Sassoferrato kot Marsilio Ficino, ki je delo prevedel v ljudski jezik. Vergerij še zapiše:

Kar se tiče Danteja, velja opomniti še na eno zadevo. Čeprav imate navado prepovedati vsa dela tistega, ki je proti vam napisal zgolj eno (kot velja za Erazma), ste hoteli Danteju dati prednost. Medtem, ko ste ga obsodili zaradi Monarhije, ste izpustili njegove verze, dasiravno je tudi tam na veliko mestih osvetlil vaše prave barve. Podobno krivično ste ravnali glede Boccaccia, saj ta ni napisal zgolj Stotih novel, ki ste jih sedaj na lepem naredili za luteranske, ampak tudi dela v ljudskem jeziku Filocolo, Fiametta, Corbaccio, Ameto ter še številna latinska dela. V skladu z vašo metodo bi morali izobčiti vsa njegova dela, še posebej, če ste menili, da je v kakem od njih pisal nevzdržne zmote, a ste mu vseeno oprostili vsa druga dela. Če bi bil Erazem še živ, bi po pravici lahko tožil nad omenjeno pristranskostjo. A če ostanemo pri Danteju, zakaj ste tako hiteli? Kakšen srd vas je gnal, da ste v vseh seznamih (od vsega začetka) prepovedali knjigo, ki jo niso nikoli natisnili in jo je težko najti? Če se bojite, da bi se na lepem pojavila in bi jo mnogi brali, imate prav, saj je ugled Danteja še posebej v Italiji res velik. Ta nadvse učeni filozof in teolog je v vestno pripravljene knjigi določil tri predpostavke, na katerih počiva blagor sveta: da mora vladati pravičen cesar ali vladar, da si je rimsko ljudstvo upravičeno prisvojilo položaj in čast pravega cesarstva, in da je oblast takega cesarja odvisna od Boga brez posredovanja vašega papeža ali vaše Cerkve. Prav to je topovska salva, udarec, ki se ga bojite. (Vergerij 1559, 32–33)

Dante je torej na podlagi družbenopolitičnih nujnosti, potrebnih za blagostanje na svetu, opozoril na neposredno vez med človekom in Bogom, na posebno razmerje, v katerem je posredovanje Cerkve odvečno in škodljivo. Resda se v okviru Dantejevega dualizma ciljev omenjena vez kaže zgolj v posvetni sferi, torej pri političnih zadevah, medtem ko je papežu priznan primat pri duhovnih stvareh, a Vergerij vseeno upravičeno opozori na Dantejev zasuk v pojmovanju. Bil je namreč prvi veliki učenjak, ki je dvignil svoj glas proti Cerkvi. Gotovo pa njegovi pomisleki skozi Vergerijeva usta zazvenijo še bolj ostro in postanejo učinkovito propagandno orodje v rokah protestantov. Tako Vergerij spretno izrabl

nekatero prisposodbo iz III. knjige *Monarhije*, kjer je govora o tistih v Gospodovi čredi, ki se izdajajo za bele ovce, a jih v resnici prekriva črno preje vran, in o otrocih brezbožnosti, ki prodajajo svojo mater Cerkev (Dante 2013, 99). Navaja tudi Dantejeve kritike dekretalistov, nepoučenih glede prave vere in filozofije, ter se mršči nad vicami, s katerimi naj bi se veliki pesnik, podobno kot Boccaccio glede priprošenj svetnikom, norčeval iz Cerkve:

Temu je verjel, kot verjamem jaz, ki poznam samo ene vice in to je kri Jezusa Kristusa. V lej lepi knjigi pojasni tudi druge zadeve in zapisal bom njegove besede, ki jih je prevedel (kot sem omenil) Marsilio Ficino, ter vam jih dal v pokušino, saj dobro vem, da vam ne bodo po godu. Tako »sem nekoč slišal enega njih dejati in nesramno trditi, da je temelj vere izročilo Cerkve.¹⁴ Naj to hudobijo izženejo iz glav ljudi tisti, ki so že pred izročilom Cerkve verjeli v Kristusa, božjega Sina, v njegov prihod, njegovo delovanje ali v njegovo trpljenje in so v verovanju upali in v upanju žareli z usmiljenjem, s čimer so brez dvoma postali njegovi sodediči.« (Dante 2013, 97) Ali vidite, o, vi Obriteži, vi Maziljenci, da je ta veliki mož vse stvari omejil na Kristusa in na njegov izvirni, čisti nauk (prav tako kot mi) in pohodil vaše brezbožne in brezumne zakone, kot to počnemo mi? (Vergerij 1559, 33)

Vergerijevo navajanje *Monarhije* je zanimivo tudi zaradi tega, ker dokazuje, da je imel v letih pred prvo izdajo pri sebi tako Ficinov prevod kot tudi latinski rokopisni izvirnik. Kljub temu ni mogoče z gotovostjo potrditi, da je prav Vergerij priskrbel založniku Herbstu besedilo za prvo tiskano izdajo *Monarhije*, ki je izšla v istem zvezku z nekaterimi drugimi sorodnimi besedili v Baslu leta 1559. To bi lahko storil tudi Matija Vlačić, ki je nekaj let pred tem iskal rokopis Dantejevega dela, in je o tem obvestil tudi Vergerija ter ga prosil za pomoč.¹⁵ Gotovo pa je slednji s svojimi komentarji v veliki meri prispeval k temu, da so cen-

14 Ficino na tem mestu Dantejev latinski izraz *traditiones Ecclesie* prevaja nekoliko svobodneje z *decreti in costituzione di Chiesa*, kar v svojem besedilu navaja tudi Vergerij. Slovenski prevod *Monarhije* se z izrazom »izročilo Cerkve« bolj verno drži latinskega izvirnika.

15 O tem piše Cheneval (1995).

zorji *Monarhijo* uvrstili na svoje sezname še pred *editio princeps*, saj je njen izid napovedoval že leta 1554. Poleg tega lahko v njegovi knjižici *Postremus catalogus*, napisani leto po izidu *Monarhije*, beremo, da si je poleg Ficinovega prevoda z veliko truda priboril tudi latinski izvirnik, ki ga je bilo zelo težko najti (Vergerij 1560, 18).

Naj omenimo še Petrarko, za katerega že branjevci vedo, da je v svojih verzih vašo Rimsko cerkev poimenoval za »šolo zablod in zavetje krivi veri« (Petrarca 1995, sonet 138). Temu ni treba nič dodati in zgolj zavoljo tega nadvse prikupnega verza bi si vsekakor zaslužil (kakor menite vi), da gre z vsemi svojimi deli na plečih, nikamor drugam kot na sprevod s krivoverci, kjer bi ga na desni spremljal Dante in na levi Boccaccio. A niste se ga hoteli pritakniti ne zaradi tega ne zaradi nekaterih drugih sonetov in prav tako ne zaradi tistega, kar je napisal v svojih latinskih delih, čeprav je o vas razpravljal tako živahno kot le malokdo. Poglejte si tudi tista dva ducata pisem, ki nimajo imen tistih, katerim so bila namenjena, in tam je veliko stvari, ki vas bodo osupnile. Med drugim tudi razlaga, da so Kristusa izgnali iz Rima in da je tam gospodar Antikrist, vrag pa sodnik. (Vergerij 1559, 33)

Glede Petrarce Vergerij tako opozori na dejstvo, da se je znameniti pesnik kljub svojemu kritičnemu pisanju izmuznil vsem cerkvenim seznamom. Cenzorji so se namreč spotaknili zgolj ob knjižico, ki jo je uredil sam Vergerij, in je obsegala šestnajst pisem iz zbirke *Sine nomine* ter tri sonete proti Avignonu.¹⁶ Kot da njihov pravi avtor ne bi bil Petrarca, torej. A Vergerij ima pojasnilo tudi za to:

[Z]delo se vam je, da ne bi bilo dobro vreči toliko polen na ogenj in ob Danteju ter Boccacciu razglasiti za krivoverca tudi Petrarko, čeprav vam je velik trn v peti, tudi zato, ker je iz vašega reda. A temu se ne boste izognili in boste morali očrniti tudi njega, saj bomo vsa tista njegova pisma prevedli v več jezikov in tudi v ljudskega. Kako se boste potem

16 *Alcuni importanti luochi tradotti fuor delle epistole latine di M. Francesco Petrarca*. Gre za izdajo, ki se po vsebini navezuje na že omenjeno delo *Stanze del Berna*, a daje poudarek Petrarci, saj vsebuje tudi prevode nekaterih njegovih pisem. Knjižica, ki jo je Vergerij dal natisniti leta 1557, je bila uvrščena na rimski seznam pod njegovim imenom.

brzdali, da ne bi skočili pokonci in mu jih naložili, kot ste to storili z njegovima tovarišema Dantejem in Boccacciom? (Vergerij 1559, 34)

Podobno kot *Komedija* in *Dekameron* so bile tudi *Canzoniere* v 16. stoletju že nekakšen literarni spomenik in bilo bi nesmiselno, da bi delo prepovedali tiskati zavoljo treh spornih sonetov. Zagato, na katero opozarja Vergerij, je leta 1564 skušal odpraviti tridentinski seznam, kjer je bilo določeno, da se knjige, ki so sicer sprejemljive, a vsebujejo kako nepravoverno misel, lahko berejo, če so jih pred tem očistili nespodobnosti. Kljub temu pa se zdi, da ime Petrarce zavoljo tega ni utrpelo večje škode in *Canzoniere* so, resda v nekoliko manjšem obsegu in včasih tudi v »očiščenih«¹⁷ različicah, tiskali naprej. Zmotno pa je trditi, da izdaje po Vergerijevem naznanilu na splošno niso vsebovale spornih sonetov, lahko bi kvečjemu ugotovili, da so bile strani z njimi občasno iztrgane, zamazane ali drugače poškodovane (Rozzo 2005, 93), kot je razvidno iz beneških izdaj Bertanija (1573) in Vidalija (1574) ali pa tiste Rouilléja iz Lyona (1574).

Petrarcov »Babilon«, ki se nanaša na papeški dvor v Avignonu, ponudi tako nadvse uporabno podobo, ki so jo na luteranskem severu že nekaj desetletij pred Vergerijem s pridom izkoristili na pamfletih, nastrojenih proti Rimu. Učinek te propagande je bil v Italiji dobro viden leta 1527 ob oplenu Rima. »Prenos«¹⁸ Babilona na Rim je očiten tudi pri Vlačiću, ki razlaga, da je Petrarca nič kolikokrat pisal proti papežu in njegovem navajanju soneta 138, kateremu je na začetku dodal besedico »Rim«: »Roma: shola de errori et tempio de haeresia« (Vlačić 1556, 872). Kot rečeno, so bili tovrstni dodatki izvirnim besedilom pogost pojav tudi pri Vergeriju. Ta rimskim cenzorjem pojasni,¹⁷ da je Vlačić v svojem obsežnem spisu na več kot 1000 straneh zbral imena vseh pomembnih osebnosti, ki so v svojem času pisali proti Cerkvi in tako pričali za resnico. Kot je razvidno že iz njegovih starejših komentarjev k drugemu beneškemu seznamu, je to delo Vergerija še bolj navdušilo

17 Sodelovanje med Vlačićem in Vergerijem še ni dovolj dobro raziskano, znano je le, da sta v obdobju med letoma 1549 in 1551 v Baslu oba za tisk pripravila nekaj besedil in da sta se v mestu ob Renu družila z nekaterimi znanimi humanisti, kot je bil Celio Secondo Curione.

za preučevanje del velikih književnikov in iskanje opornih točk v njihovih besedilih. Vlačičeva knjiga naj bi tako poskrbela, da bodo ljudje, ki jim je Cerkev do tedaj zastirala oči, spregledali, in razkrila, kako so papeži skvarili Jezusov izvirni nauk in ga spremenili v laž. Več kot 400 imen različnih narodnosti in porekel naj bi tako dokazovalo, da imajo tovrstne trditve in težnje svoje korenine že globoko v srednjem veku in da jih niso odkrili protestanti.

Vergerij pri tem opozori na dejstvo, da so kritike Cerkve pogosto prihajale tudi iz vrst visoke duhovščine. Tako omenja tudi knjižico *Consilium de Emendanda Ecclesia*, zaupno poročilo o nepravilnostih v Cerkvi, ki ga je sestavilo osem kardinalov, med njimi tudi Contarini, Sadoletto, Pole in Giovanni Pietro Carafa, kasnejši papež Pavel IV., in se je dotikalo večinoma finančnih zlorab in papeževe avtoritete. O poročilu, ki ga je naročil Pavel III. in po katerem se je Vergerij ravnal tudi pri ureditvi svoje škofije, ta sicer razpravlja že v svojem prvem posegu, namenjenemu della Casi. Nemara je med imeni kardinalov še najbolj zanimivo ime angleškega kardinala Reginalda Polea, ki je v Viterbu okoli sebe zbral krog somišljenikov, tako imenovanih *spiritualov*,¹⁸ med katerimi so bili tudi pomembni kleriki. Prav tam, v visoki in poduhovljeni družbi, imenovani *Ecclesia Viterbiensis*, so leta 1542 za tisk pripravili knjižico *Il beneficio di Cristo*, katere glavni nauk je opravičenje po veri, in se je po izidu naslednjega leta bliskovito razširila po Italiji. Kot navaja Cavazza, so delo verjetno na Vergerijevo pobudo objavili tudi v slovanski tiskarni v Urachu leta 1563, in sicer najprej v hrvaškem prevodu, dve leti kasneje pa še v italijanskem izvirniku (Cavazza 2013, 31–56). Ob *Beneficiu*, ki je gotovo najvidnejši spis italijanske reformacije, kar je potrdila tudi njegova uvrstitev na seznamih prepovedanih knjig, se Vergerij v pričujočem spisu sicer ne pomudi, čeprav v nekaterih drugih svojih besedilih rad omeni,

18 V Viterbo se je konec leta 1541 in v prvih mesecih leta 1542 zateklo nekaj pristašev španskega misleca in reformatorja Juana de Valdésa, ki je zagovarjal protestantski nauk opravičenja po veri, pogosto imenovan z Melanhtonovo sintagmo »Kristusova dobrot«. Med omenjenimi pristaši so bili Vittore Soranzo, Pietro Carnesecchi in Marcantonio Flaminio, ki je uredil besedilo knjižice *Il beneficio di Cristo*. Čeprav Vergerij ni sodil v njihov krog, se zdi, da je poznal omenjeno okolje, gotovo pa so mu bile blizu njihove zamisli, o čemer pričajo tudi njegovi zapisi o knjižici, ki jo poimenuje *il dolce libriccino*.

da se dobro prodaja. Več prostora pa nameni poročilu kardinalov, ki so ga leta 1538 na skrivaj natisnili v Italiji, Nemčiji in na Nizozemskem, pri čemer je za nemški prevod s posmehljivimi opombami poskrbel sam Martin Luther. Vergerij se takoj pohvali, da je omogočil tri izdaje omenjenega poročila, zadnja od teh pa naj bi izšla leta 1555.¹⁹ V tej je, kot hudomušno pristavi, dodal kratek predgovor, kjer je pojasnil, da se bo pred vsem svetom jasno pokazalo, če bo tistega leta za papeža izvoljeni Gian Pietro Carafa uresničil nasvete, ki jih je dal svojemu predhodniku. Da se to ni zgodilo, dokazuje uvrstitev poročila na rimski seznam, kar Vergerij označi za podlost brez primere (*incomparabile forfanteria*), še posebej, ker je to očitno dovolil tudi Carafa, takrat že Pavel IV., ki ga je pred tem pomagal sestaviti. Nemara je navedeni zapis še najboljši prikaz Vergerijeve bistrumne psihologije in govorniške spretnosti, ki zaznamujeta besedilo knjižice, namenjene inkvizitorjem po Italiji. Vergerij je z omenjenim opozorilom, ki se nanaša tudi na nekatere druge cerkvene dokumente na seznamu, tako sprožil žolčne razprave, s katerimi so se morali spoprijemati cenzorji v naslednjih desetletjih in celo stoletjih. Še sredi osemnajstega stoletja je moral, na primer, kardinal Quirini pojasnjevati, da naj bi prepoved veljala samo za protestantske izdaje poročila *Consilium emendanda ecclesia* in skladno s tem so ga na seznam leta 1758 morali uvrstiti z naslovom, prirejenim za to priložnost (Mendham 1840, 76).

Na zadnjih straneh svoje knjižice nameni Vergerij tudi nekaj prostora prevodom *Svetega pisma* v narodne jezike, ki so se v tistem času začeli pojavljati po Evropi in so si brez tehtne utemeljitve prislužili obsodbo cenzorjev. Čeprav tridentinski koncil, na katerem so glede teh prevodov sprejeli podoben, a nekoliko manj strog odlok, označi za skrivni sestanek

19 Pomemben del Vergerijeve propagandne dejavnosti je bilo tudi širjenje uradnih dokumentov papeške kurije, ki jih je pogosto pospremil s kritičnimi komentarji. Med temi izdajami, kjer se znajdejo tako bule Julija III. kot pisma Pavla IV. in odloki Tridentinskega koncila, je poleg navedenega poročila nemara najbolj zanimiva knjižica s skrivnimi obtožbami proti kardinalu Moroneju, ki jih je sestavila inkvizicija leta 1557 in so jo naslednjega leta z Vergerijevo pomočjo natisnili v Tübingenu. Kot navaja Cavazza, gre večinoma za avtentične dokumente, pospremljene s komentarji, predgovori ali pripisi ob robu, ki razkrivajo tako nedoslednost njihovih avtorjev kot tudi spore znotraj Cerkve. Gl. Cavazza 1997.

(*conventicola*) maloštevilnih ujetnikov Antikrista,²⁰ opomni, da *Biblij* v narodnih jezikih tam niso izrecno prepovedali. Rimski cenzorji so torej s prepovedjo branja, prodaje in posedovanja teh prevodov pohodili odlok svojega koncila. Poleg tega so nekatere od teh knjig stare že več kot 20 let in jih je ob izidu Cerkev odobrila, kot se je zgodilo z že omenjenim Erazmovim prevodom. Vse skupaj Vergerij označi za nezaslišano tiranijo, saj je prepovedano, da bi božjo besedo lahko brali tudi tisti, ki ne razumejo latinščine, spričo česar izvirni Jezusov nauk propada, medtem ko sta, na primer *Talmud* in *Koran*, izpuščena s seznama. Kot ugotavlja Cavazza, je leta 1559 prav širjenje *Svetega pisma* v ljudskem jeziku dokaz, da je papeška cenzura utrpela boleč poraz in da se je beseda Evangelija vzdignila nad njo (Cavazza 1997, 294). Vergerij je po drugi strani doumel pomembnost tovrstnih izdaj *Biblije* za tako imenovane obrobne jezike, še posebej slovanske, ki so v rabi v vzhodnem delu Evrope. Kot zapiše, tako govorijo, poleg Poljakov, Čehov, Srbov in Bolgarov ...

[... tudi] Dalmatinci, Bosanci, Hrvati, Istrani, v rabi je pri Karnijcih, Kranjcih, Korošcih do reke Drave in Štajercih do Donave ter še pri mnogih drugih. Biblijo so tako že pred kakim letom prevedli in natisnili v rusinščini, na to knjigo sem naletel v mestu Vilna v Litvi, kjer sem videl veliko cerkev Rusinov in precej takih je tudi onkraj reke Dneper. Dodajte torej tudi ta prevod na seznam. Sam sem tudi poskrbel, da so v jezik, ki je večinoma v rabi v Karniji in na Kranjskem, prevedli Evangelij sv. Matevža. V isti jezik je Kranjec Primož Trubar prevedel Novo zavezo, ki so jo natisnili v Tübingenu (dodajte tudi ti dve knjigi na seznam). Poleg tega je vse Sveto Pismo že prevedeno v jezik, ki je nadvse eleganten in v rabi na širšem področju, natisnili pa ga bodo v kratkem. (Vergerij 1559, 47)

- 20 Vergerij se je leta 1546 dvakrat skušal udeležiti Tridentiskega koncila in tam zagovarjati svoja stališča, a so mu sodelovanje na zboru prepovedali zaradi preiskave, ki so jo pred tem sprožili proti njemu. Čeprav je bil v Tridentu med papeškimi legati tudi kardinal Reginald Pole, ki mu je nekdaj pomenil oporno točko, mu ta pri njegovih poskusih ni pomagal. Kasneje je Vergerij očital Poleu pasivnost, pretvarjanje in uklanjanje papežu. Verjetno so grenke besede, ki jih Vergerij nameni koncilu, predvsem posledica omenjene izgube podpore nekaterih visokih prelatov in spoznanja, da prenove Cerkve ni mogoče začeti od znotraj.

Zadnja bodica se navezuje na uveljavljeno prepričanje, da se je Vergerij sprva zavzemal za prevod *Svetega pisma* v jezik, ki bi bil razumljiv »vsem Slovanom ali vsaj velikemu delu« (Rupel 1962, 87), čeprav se verjetno na tem mestu nanaša predvsem na hrvaški prevod. Potem ko ga je Trubar prepričal, da skupni jezik južnih Slovanov ne obstaja, je po kompromisnem dogovoru z našim reformatorjem januarja 1555 v Ulmu pomagal financirati tudi slovenski prevod (»jezik, ki je večinoma v rabi v Karniji in na Kranjskem«), medtem ko sta za hrvaškega poskrbela Dalmata in Konzul. Da je Vergerij tisti čas naznanjal hrvaški prevod *Svetega pisma*, potrdi tudi Trubar januarja leta 1560 v svojem pismu Maksimiljanu Habsburškemu, ko se mu pritoži, da s tem prevodom ne bo nič, saj Vergerij ne zna ne slovensko ne hrvaško prav govoriti, še manj prevajati (Rajhman 1986, 42–43).

Na Vergerijevem protiseznamu sta se torej znašla tudi dva prevoda v slovenskem jeziku in čeprav je kot avtor drugega naveden Primož Trubar, temu omenjeno razkritje ni moglo neposredno škodovati, saj se je že leta 1557 prvič podpisal s svojim imenom prav pod *Ta pervi deil tiga noviga Testamenta*. Poleg tega so rimski cenzorji po vsej verjetnosti takrat že vedeli za slovanske prevode, a so se jih zaradi takšnih in drugačnih razlogov odločili izpustiti, nemara, kot ugiba Stipčević, da ne bi po nepotrebnem izzvali političnih nemirov na vzhodu (Stipčević 1999, 53). Prav tako je neutemeljena domneva nekaterih domačih zgodovinarjev, da je bil Vergerij tisti, ki je konec leta 1559 naznanil Trubarju pri württembergškemu vojvodi Krištofu (Dolinar 1999, 6). Kot je znano, so Trubarju takrat očitali širjenje cvinglijanskih nauk, zaradi česar je dal vojvoda ustaviti tisk slovenskih knjig in zahteval, da se o njih opravi preiskava. Kljub nekaterim razhajanjem in prekinitvi sodelovanja pa drži, da sta z Vergerijem tudi kasneje ohranila stike in duhovno povezanost, ter se v mesecih pred njegovo smrtjo, ko se je Trubar po izgonu iz Ljubljane vrnil na Württembergsko, dokončno spravila.

Seznam Pavla IV. bi lahko upravičeno označili za kroniko poraza (Cavazza 1997, 292), saj pomeni, da prejšnje prepovedi niso imele učinka, in po drugi strani napoved nepopravljivega verskega razkola, ki ga je potrdil tridentinski koncil. Je odsev razdeljenega krščanstva, reakcionarnih teženj rimske Cerkve in bližajočih se verskih vojn. To je

nelagodno spoznanje, ki se, širše gledano, skriva za ostrimi Vergerijevimi nagovori. Gotovo pa njegove knjižice proti cerkveni cenzuri, kot večina protestantske propagande, merijo predvsem na neposreden učinek in skušajo vzbuditi določene odzive sonarodnjakov v Italiji. Pri tem so poleg tiskane besede njegovo največje orožje splošna razgledanost, dobra informiranost ter ne nazadnje glasovi velikanov italijanske književnosti, ki v njegovih knjižicah silovito zadonijo in vsaj za hip preglasijo zvo-
nove rimske Cerkve. Zavoljo njihovega pričevanja pridobi Vergerijeva beseda, ki si preko skrivnih kanalov onkraj Alp predvsem v petdesetih letih šestnajstega stoletja utre pot v severovzhodno Italijo, širše občinstvo in postane pomemben dejavnik pri posredovanju sporočila Evangelija na tem ozemlju. Prav vloga teh starodavnih mož in njihovih literarnih modelov v okviru protestantske propagande je tema, ki si gotovo zasluži bolj poglobljeno raziskavo. Podobno so tudi sistematične študije o Vergerijevem obsežnem opusu, tako o posameznih delih kot o nekaterih tematskih sklopih, ki se jih loteva, razmeroma redke. Nemara bi ob kopici biografskih podatkov, ki so že nekaj časa na voljo, prav te lahko prispevale k ponovnemu ovrednotenju sodb o Vergerijevi osebnosti. Glede teh bi bržkone najprej veljalo zavrniti domneve o ovajanju bratov v veri, ki jih do neke mere izpodbija tudi pričujoč članek. V tem kontekstu imajo namreč Vergerijevi protiseznami zgolj polemično funkcijo in se izkažejo predvsem za bistrournno orodje spretnega govorca, zavezanega svojemu poslanstvu, s katerim dobi protestantska propaganda novo razsežnost.

VIRI IN LITERATURA

- Boccaccio, 1966. *Dekameron*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Bonnant, George. 1969. »Les Index prohibitifs et expurgatoires contrefaits par des protestants au XVIe et au XVIIe siècle«. *Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance XXXI*: 611–640. Genève: Droz.
- Cantimori, Delio. 1992. *Eretici italiani del Cinquecento*. Torino: Einaudi.
- Cavazza, Silvano. 1997. »La censura ingannata: Polemiche antiromane e usi della propaganda in Pier Paolo Vergerio«. V *La censura libraria nell'Europa del secolo XVI*, ur. Ugo Rozzo, 273–295. Udine: Forum.
- . 2010. »Pier Paolo Vergerio nella Prussia orientale: il Catalogus haereticorum del 1556«. V *Dalla bibliografia alla storia*, ur. Rudi Gorjan, 51–69. Udine: Forum.
- . 2013. »Libri luterani verso il Friuli: Vergerio, Trubar, Flacio« V *Venezia e il Friuli: la fede e la repressione del dissenso*, ur. Dario Visintin in Giuliana Ancona, 31–56. Montereale Valcellina: Circolo culturale Menocchio.
- . 2013. »Nenavadna osebnost – Profil Petra Pavla Vergerija«. *Stati inu obstati* 17–18: 10–27.
- Cheneval, Francis. 1995. *Die Rezeption der Monarchia Dantes bis zur Editio Princeps im Jahre 1559: Metamorphosen eines philosophischen Werkes*. München: Fink.
- Dante, 2013. *Monarhija*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Dolinar, France. 1999 »Vergerijev vpliv na razvoj protestantizma na Slovenskem«, *Acta Histriae*, 7, 2 (VIII): 6.
- Hubert, Friedrich. 1839. *Vergerios publizistische Thätigkeit: nebst einer bibliografischen Übersicht*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Jacobson Schutte, Anne. 1977. *Pier Paolo Vergerio: The making of an Italian Reformer*. Genève: Droz
- Kerševan, Marko. 2015. »Peter Pavel Vergerij (1498–1565) in Fulvio Tomizza« *Stati inu obstati* 20–21: 296–319.
- Kottke, Dirk. 2015. »O izgubljenem epitafu Petra Pavla Vergerija (1489–1565)«. *Stati inu obstati* 20–21: 65–74
- Mendham, Joseph, 1840. *An index of prohibited books by command of... Gregory XVI in 1835*, London: Duncan and Malcolm.
- Petrarca, 1995. *Soneti*, Ljubljana: Mihelač.
- Rajhman, Jože. 1986. *Pisma Primoža Trubarja*. Ljubljana: SAZU.
- Vergerij, Peter Pavel. 1549. *Il catalogo de libri li quali novamente nel mese di maggio nell'anno presente MDXLVIII sono stati condannati et scomunicati per heretici, da*

- M. Giouan Della Casa legato di Vinetia & d'alcuni frati. È aggiunto sopra il medesimo catalogo un iudicio & discorso del Vergerio.* Poschiavo: Landolfo.
- . 1554. *Catalogo dell'Arcimboldo, arcivescovo de Melano. Con una risposta fattagli in nome d'una parte di quei valenti huomini.* Tübingen: Morhard.
- . 1555. *Ena molitov tih krščenikov, kir so zavolo te prave vere v Jezusa Kristusa pregnani.* (Tübingen?): Morhart.
- . 1556. *Historia di papa Giovanni che fu femmina.*
- . 1557. *Alcuni importanti luochi tradotti fuor delle epistole latine di M. Francesco Petrarca.*
- . 1559. *A gl'Inquisitori che sono per l'Italia. Del Catalogo di libri eretici stampato in Roma nell'Anno presente.* Pforzheim.
- . 1560. *Postremus catalogus librorum haereticorum Romae conflatus 1559. Continens alios quatuor Catalogus, qui post decennium in Italia, nec non eos omnes, qui in Gallia & Flandria post renatum Euangelium fuerunt aediti. Cum Annotationibus Vergerii MDLX.* Pforzheim: Corvinus.
- Rodolphe, Peter in Jean-Francois Gilmont. 1991. *Bibliotheca Calviniana. Les oeuvres de Calvin publiées au XVIe siècle I.* Genève: Droz.
- Rozzo, Ugo. 2000. »Pier Paolo Vergerio, censore degli indici dei libri proibiti«. V *Pier Paolo Vergerio il Giovane, un polemista attraverso l'Europa del Cinquecento*, ur. Ugo Rozzo, 143–177. Udine: Forum.
- Rozzo, Ugo. 2005. *La letteratura Italiana negli indici del Cinquecento.* Udine: Forum.
- Rupel, Mirko. 1962. *Primož Trubar: Življenje in delo.* Ljubljana: MK.
- Stipčević, Aleksandar. 1999. »Petar Pavao Vergerije ml. i Rimska inkvizicija«, *Acta Historiae*, 7, 2 (VIII): 53.
- Tomizza, Fulvio. (1984) 2015. *Zlo pride s severa.* Ljubljana: Beletrina
- Vlačić, Matija. 1556. *Catalogus testium veritatis qui ante nostram aetatem reclamarunt papae.* Basel: Johannes Herbst.